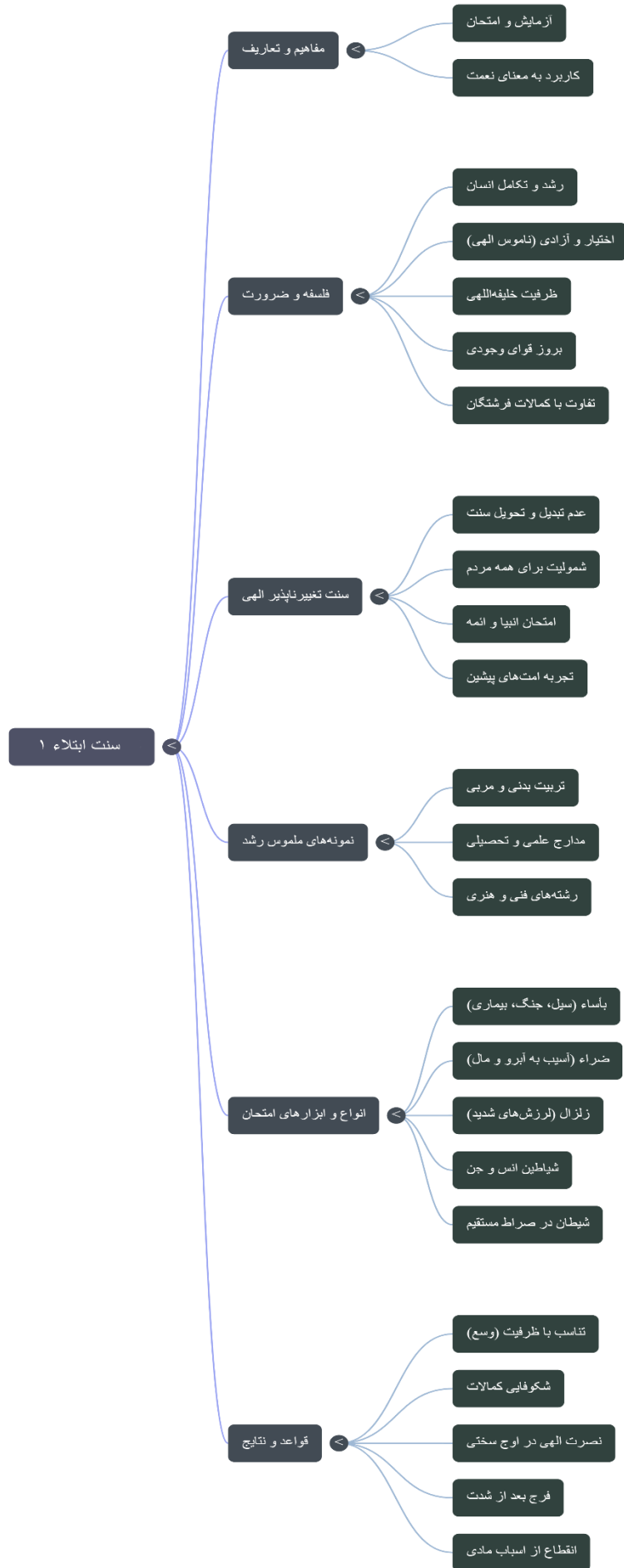

بسم الله الرحمن الرحيم

دوره ابتلائات در قرآن کریم

درس ۱

مدرس دوره: استاد محمد شجاعی

سنت ابتلا و امتحان ۱

خلاصه

این نوشتار به تحلیل مفهوم «ابتلا» و «امتحان» بر اساس آموزه‌های قرآن کریم و متون دینی می‌پردازد. امتحان الهی نه یک امر تصادفی، بلکه یک «سنت تغییرناپذیر الهی» و لازمه رشد و تکامل انسان است. از آنجا که انسان موجودی مختار و دارای ظرفیت «خلیفه‌اللهی» است، رسیدن به کمالات وجودی او تنها از طریق مواجهه با چالش‌ها و ابتلائات امکان‌پذیر است. این فرآیند شامل تمامی انسان‌ها، از جمله انبیا و اولیا می‌شود و متناسب با ظرفیت هر فرد طراحی شده است. هدف نهایی این آزمون‌ها، شکوفایی قوای درونی، رسیدن به مرحله اخلاص و بریدن از اسباب مادی برای پیوند حقیقی با قدرت الهی است.

۱. ریشه‌های کمال انسانی

خلقت انسان با سایر موجودات از جمله فرشتگان، تفاوت بنیادین دارد. این تفاوت‌ها ضرورت امتحان را تبیین می‌کنند:

- **ظرفیت خلیفه‌اللهی:** خداوند با دمیدن روح خود در انسان، ظرفیت رشد بی‌نهایت را در او قرار داده است.
- **عنصر اختیار و آزادی:** برخلاف فرشتگان که کمالاتشان مستقیماً از سوی خدا عطا می‌شود، کمال انسان در گرو «حرکت اختیاری» است. اختیار و آزادی «ناموس الهی» تلقی شده و خداوند سنت خود را در این زمینه تغییر نمی‌دهد.
- **ضرورت تغییر احوال:** برای بروز قوای وجودی، انسان نیازمند شرایط متفاوت و بالا و پایین شدن‌های زندگی است. بدون قانون، مکتب و آزمایش، رشد انسانی غیرممکن است.

۲. الگوهای مشابه در نظام‌های بشری

برای درک بهتر ضرورت امتحان، به دو حوزه تخصصی در زندگی بشر استشهد می‌شود:

الف) تربیت بدنی و ورزش

یک ورزشکار برای رسیدن به مدارج قهرمانی (استانی، ملی و المپیک) باید:

- تحت نظر مربی متخصص قرار گیرد.
- در مسابقات و چالش‌های متعدد شرکت کند.
- با رقیبان و حریفان روبرو شود تا توانمندی‌اش اثبات گردد.

ب) نظام آموزشی و علمی

رشد علمی انسان از بدو ورود به مدرسه تا سطوح عالی دکترا، مستلزم گذراندن آزمون‌های دوره‌ای (ترم به ترم) و کنکورهای سراسری است تا ظرفیت و تناسب فرد با رشته و مرکز علمی مربوطه مشخص شود.

۳. ویژگی‌های سنت امتحان الهی

سنت امتحان دارای قواعد و ویژگی‌های خاصی است که در جدول زیر خلاصه شده است:

ویژگی	شرح و تفسیر	استناد قرآنی/روایی
تغییرناپذیری	سنت‌های الهی ثابت هستند و جایگزینی برای آن‌ها نیست.	سوره فاطر، آیه ۴۳
شمولیت (عام بودن)	تمامی مردم، بدون استثنا و تنها با ادعای ایمان، رها نمی‌شوند.	سوره عنکبوت، آیه ۲
امتحان خواص	حتی انبیا و ائمه مانند حضرت ابراهیم و حضرت زهرا(س)، مورد سخت‌ترین امتحانات بوده‌اند.	سوره بقره، آیه ۱۲۴
تناسب با ظرفیت	خداوند تکلیفی خارج از وسع و توانایی فرد بر او بار نمی‌کند.	سوره بقره، آیه ۲۸۶

۴. گونه‌شناسی ابتلائات

امتحانات الهی تنها به موارد ساده محدود نمی‌شود و گاهی به اوج خود می‌رسد که در قرآن با واژگانی خاص توصیف شده است:

- بأساء (سختی‌های بیرونی): مشکلاتی نظیر سیل، زلزله، جنگ، بیماری‌های واگیردار و قحطی.
- ضراء (آسیب‌های شخصی): مسائلی که به آبروی انسان، ورشکستگی‌های مالی و ضررهای فردی مربوط است.
- زلزال (لرزش‌های روحی): زمانی که شدت ابتلائات به قدری زیاد می‌شود که انسان دچار تزلزل می‌گردد.

۵. فلسفه فرج و نصرت الهی

نصرت الهی در نقطه‌ای خاص تجلی می‌یابد:

۱. رسیدن به اوج سختی: طبق فرموده امیرالمؤمنین (ع)، فرج زمانی حاصل می‌شود که شدت به نهایت خود برسد («عند تناهی الشدة تكون الفرجه»).
۲. ناامیدی از اسباب مادی: نصرت الهی زمانی می‌رسد که انسان از ابزار مادی ناامید شده و به حقیقت «لا حول و لا قوة الا بالله» برسد.
۳. استغاثه و دعا: حتی پیامبران در اوج سختی‌ها با پرسش «متی نصر الله» (یاری خدا کی خواهد بود؟) خواستار مداخله الهی می‌شدند که پاسخ آن «نصر الله قريب» است.

۶. ابزارهای امتحان: نقش دشمن و شیطان

خداوند برای امتحان انسان‌ها از ابزارهای مختلفی استفاده می‌کند:

- شیاطین انس و جن: بر اساس سوره انعام آیه ۱۱۲، خداوند برای هر پیامبری دشمنی از جن و انس قرار داده است.

- **صراط مستقیم و شیطان:** صراط مستقیم بدون وجود شیطان معنادار نیست؛ شیطان وسیله‌ای برای آزمایش است که انسان را از جهات مختلف (پیش رو، پشت سر، چپ و راست) مورد وسوسه قرار می‌دهد تا عیار ایمان فرد مشخص شود.

۷. آموزه‌ها

- **سنت لا یتغیر:** «ولن تجد لسنن الله تبديلا»؛ سنت امتحان برای همه ادوار ثابت است.
- **نفی گمان باطل:** «احسب الناس ان يتركوا ان يقولوا آمنا و هم لا يفتنون»؛ ادعای ایمان به تنهایی کافی نیست و لزوماً با فتنه (آزمایش) همراه است.
- **دعا برای تخفیف:** مؤمنان همواره دعا می‌کنند که «ربنا ولا تحمل علينا اصرار»؛ یعنی خدایا بارهای سنگین و فوق طاقت بر دوش ما مگذار.